

Hjälpmedelsinstitutet

IT och funktionshinder

IT-politiska strategigruppens hearing 18 september 2006

Margita Lundman
Hjälpmedelsinstitutet

Bakgrund

Målen i den nationella handlingsplanen för handikappolitiken, Från patient till medborgare (prop. 1999/2000:79), är bland annat att samhället utformas så att människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet. Bland de nationella målen för äldrepolitiken är att äldre ska kunna leva ett aktivt liv och kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende. Att samhällets IT-politik integreras med dessa politikområden är av största betydelse för att nå dessa mål.

Fakta

Man räknar med att 10-20 % av befolkningen i Europa har ett funktionshinder. Då det gäller Sverige uppskattas antalet personer med funktionshinder till cirka 1,3 miljoner. Bland målgrupperna är exempelvis personer med synskador, hörselskador och dövhet, tal- och kommunikationssvårigheter, rörelsehinder och kognitiva funktionshinder.

Gruppen äldre växer. Under de kommande 10 åren beräknas andelen personer i befolkningen som är över 65 år att öka med 27 procent. Även de personer som är 80 år och äldre ökar i antal. Dagens knappt 500 000 personer förväntas öka till 750 000 år 2030.

IT-användare med funktionshinder kan ha problem med att läsa och skriva eller att använda bilder. Till andra problem hör svårigheter att ta del av ljudbaserad information eller att hantera tangentbord och andra interaktionsverktyg. Det kan finnas svårigheter att hantera komplex och abstrakt information, problem med koncentration eller minne och att navigera i stora informationsmängder.

Vi vill hävda att informationstekniken är av särskild betydelse för personer med funktionshinder. Det som för de flesta är bekvämt och smidigt kan för personer med funktionshinder vara avgörande för tillgången till information och kommunikation. Här ges även några exempel på hur vardagen kan förenklas genom IT:

- En cd som rymmer ett större uppslagsverk motsvarar cirka fem hyllmeter stora punktskriftsvolymer.
- En cd rymmer 50 timmar talbok, dvs. lika mycket som 34 kassetband. En talbok är i genomsnitt ca 10 timmar lång, dvs. sju kassetband.
- Att automatiskt producera en talbok med syntetiskt tal kostar cirka hälften så mycket som produktionen av en talbok med inläst tal.

De viktigaste IT-politiska frågorna

Bland de viktigaste IT-politiska frågorna är:

- att användarens behov sätts i centrum. Det är användarens behov snarare än teknikens potential som ska styra utvecklingen.
- att rådande synsätt omprövas. Funktionshinder är inte fråga om vård enbart eller huvudsakligen. Personer med funktionshinder har samma behov av bra IT-stöd som andra medborgare. Produkter och tjänster behövs för trygghet i boendet, utbildning och jobb, sociala kontakter, nöje och förströelse. Av betydelse är det tillgängliga informationssamhället och tillgången till ändamålsenliga personliga hjälpmedel.

HI arbetar fortlöpande med att visa teknikens betydelse. Institutet arrangerar exempelvis årligen en konferens, ID-dagarna. Konferensen har utvecklats till en viktig mötesplats, där erfarenheter av nya IT-tillämpningar till stöd för personer med funktionshinder redovisas och diskuteras. Deltagare är framför allt personal från rehabilitering, habilitering, skola och hjälpmedelsverksamhet samt representanter för det privata näringslivet.

Hjälpmedelsinstitutet arbetar också med kunskapsutveckling och –spridning genom flera olika projekt inom området, exempelvis *Demens och Teknik* och *Hemma med IT*. HI arbetar dessutom kontinuerligt med *SmartLab* som är ett sätt att visa tekniken i boendemiljön.

Viktigaste insatser för Sverige på kort sikt

Bland de viktigaste insatserna på kort sikt är att genomföra LSS- och hjälpmedelsutredningens förslag. Betänkandet *Hjälpmedel*, SOU 2004: 83, innehåller bland annat ett åtgärds paket om IT. Remissbehandlingen har visat att en opinion finns för utredningens förslag.

Den digitala klyftan talar ett annat språk än den nationella handikappolitiken. Statistik från 2004/2005 visar att äldre och personer med funktionshinder har tillgång till datorer och Internet i lägre utsträckning än andra. Klyftan måste undanröjas.

Frågan om tillgänglig information kräver fortsatt uppmärksamhet. Enligt vår mening bör exempelvis alla statliga utredningar producera sina resultat i Daisy-format¹. Det görs inom skolans område och för högskolestudenter genom Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB, men det skulle få en kolossal genomslagskraft

---

¹ DAISY (Digitalt Audiobaserat Informationssystem) är ett format som strukturerar tal, text och annan typ av data för att göra det enklare att söka i och läsa information.

om det ställdes krav på att alla utredningar skulle göra detsamma. Därefter är steget inte långt till att motsvarande kan krävas när det gäller publik information från alla statliga myndigheter. Behoven av information på teckenspråk respektive läst information är också viktiga att uppmärksamma i dessa sammanhang.

Viktiga insatser för Sverige på lång sikt

Såväl i det kortsiktiga som i det långsiktiga perspektivet är det viktigt att ta tillvara teknikens potential till gagn för äldre och personer med funktionshinder.

Viktiga principer om e-Inclusion och Design för alla måste tillämpas. Av största vikt är arbetet med Design för alla hos företag som arbetar med generell IT och telekom samtidigt som denna mainstream-industri bör uppmuntras till samarbete med hjälpmedelsindustrin.

Det nystartade EU-projektet *MonAMI* som leds av HI syftar till att visa att användbara produkter och tjänster för bekvämlighet, hälsa och säkerhet i boendet för äldre och personer med funktionshinder kan utvecklas och implementeras med mainstreamteknik.

Att tillhandahålla personliga hjälpmedel till den enskilde är ett ansvar för hälso- och sjukvården. Det är viktigt att vidmakthålla ett försörjningssystem som tillägnar sig ny kunskap och arbetar med hög kvalitet och kompetens. Enhetligheten i landet vad gäller policies och praxis behöver öka, liksom kompetensen om IT-hjälpmedel hos berörda personalgrupper.

Forsknings- och utvecklingsarbete inom området måste återupptas. Flera av de av Vinnova initierade kompetenscentren och forskningsprogrammen har nu slutfört sitt arbete. Genom dessa initiativ har viktiga insatser genomförts i landet. Utvecklingen förefaller dock ha stannat upp. Det arbete som gjorts inom Centrum för talteknologi, CTT, och Centrum för användarorienterad IT-design, CID, visar på behovet av en fortsättning när det gäller forskning och utveckling inom talteknologiområdet och området människa-datorinteraktion. Det är inte rimligt att man ska ha parallella informationssystem för dem som kan ta till sig den digitala informationen och dem som måste ha specialproducerad information. En utmaning är t.ex. syntetisk teckentolkning.

Tillgång till användbar IT till kan bidra till att trygghet och säkerhet för äldre och deras anhöriga. Tekniken är idag dock ofta komplicerad och svåränvänd. Detta faktum utgör ett hinder för ovana användare att tillägna sig och dra nytta de nya möjligheterna.

Det är ett starkt önskemål hos många äldre att kunna bo kvar i det egna hemmet. Regeringen har i sin proposition Nationell utvecklingsplan för vård och omsorg om äldre (prop. 2005/06:115) angett att trygghet i boendet är ett av sex angelägna utvecklingsområden. Vidare har regeringen aviserat att särskilda medel ska avsättas för att stimulera strategiskt viktig teknikutveckling för äldre.

Institutet är berett att ta på sig en roll när det gäller teknikutvecklingen för de äldre och personer med funktionshinder när det gäller att leva upp till samhällsmålen om ett tryggt och självständigt boende med möjligheter till full delaktighet i samhället.

Det är också viktigt att se informationsteknikens möjligheter för nya grupper. Ett exempel är möjligheterna för elever med funktionshinder att tillgodogöra sig undervisning med hjälp av lämpligt IT-stöd. En flerårig verksamhet i projektet *Skoldatatek* har visat sig ge mycket positiva resultat. Skoldatatekens resurser har främst varit avsedda för lärare med elever med ADHD eller läs- och skrivsvårigheter.

När det gäller IT i tillämpningar i arbetslivet bör möjligheten att införa ett tillgänglighetsperspektiv i Users Award diskuteras. Users Award arbetar bl.a. med att certifiera IT-stöd på svenska arbetsplatser. IT-stöden testas utifrån en rad användbarhetskrav, baserade på de behov arbetsplatsens användare har. En viktig aspekt är att användarna deltar aktivt i utvärderingen. Genom att föra in ett tillgänglighetsperspektiv ökar chanserna att funktionshindrade anställda får IT-stöd som bättre möter deras behov.

På det internationella planet arbetar W3C/WAI för en tillgänglig webb. I Sverige förs utvecklingen framåt genom Vervas respektive Handisams riktlinjer för en tillgänglig webb och en tillgänglig statsförvaltning. HI och andra aktörer genomför utbildningsinsatser och konsultverksamhet inom området.

EU-kommissionens *eInclusion*-program ställer krav på nationella insatser. Enligt HIs uppfattning behövs ett nytt brett program för att personer med funktionshinder ska kunna följa med i teknikutvecklingen. Ett stort nytt program av den karaktären som löpte 1998-2002 behövs! Detta i kombination med Hjälpmedelsutredningens resultat skulle utgöra en bra grund.

Riskerar Sverige missa en chans till en vital ny industri genom att inte ta tillvara möjligheterna tillräckligt snabbt? Mycket talar för att en svensk exportindustri skulle kunna etableras inom området.

Behoven är stora i hela den industrialiserade världen att få fram effektiva lösningar inom vård och omsorg som bland annat omfattar möjlighet till kvarboende, integration, kommunikation och delaktighet i samhället. Både mänskliga och samhällsliga vinster finns att hämta. Sverige ligger väl framme inom dessa områden och har stora möjligheter att öka sin export av hjälpmedel, tjänster, utbildningar och konceptlösningar på en marknad som blir allt större. Det krävs praktiska tekniklösningar som både är lätta att applicera och att använda. Swedish Care Institute, SCI,

som bland annat ägs av HI har erfarenhet av att föra ut svenskt kunnande inom äldre- och handikappområdet till andra länder.

Avslutningsvis vill vi poängtera att det är användarens behov snarare än teknikens potential som bör styra utvecklingen. Kunskapen om användarnas behov och önskemål är idag otillräcklig. Medvetenhet om funktionshindrade personers situation och hur dessa och andra IT-användare kan involveras i IT-utvecklingen bör också byggas ut i utbildningen av dem (ingenjörer och designers) som utformar framtidens IT-system. HIs projekt *Bättre tillsammans* har utvecklat metoder för att involvera brukarna och visar att en aktiv och direkt dialog med de framtida användarna av IT är nödvändig.

Bör IT-politiken samordnas?

Det arbete som rör IT och funktionshinder måste samordnas med det arbete som rör IT och medborgare i allmänhet.

Samordning/integration mellan IT-politik och äldre- och handikappolitik är ytterst angelägen.

Samarbetsformer, goda exempel

Bland goda exempel på samarbetsformer kan bland annat nämnas:

- Det breda handlingsprogram inom IT-området som utformades och genomfördes med insatser av många olika aktörer under tiden 1998-2002. Programmet omfattade utveckling och tillämpning av ny teknik, olika insatser för ökad medvetenhet och kunskap om IT, analyser av ekonomiska och andra konsekvenser samt en satsning på utvecklad kompetens om IT hos användare med funktionshinder och deras organisationer.
- Det gemensamt finansierade FoU-program om IT och funktionshinder som Kommunikationsforskningsberedningen och Nutek (sedermera Vinnova), genomförde tillsammans med HI under tiden 1999-2003
- De gemensamma lägesbestämningar, samordnade av Hjälpmiddelsinstitutet, som årligen görs sedan 1997.
- Det samarbete med funktionshindrade IT-användare som projektet *Bättre tillsammans* lagt grunden till.

I de nämnda satsningarna har ett samarbete skett med medverkan av många, såväl enskilda personer med funktionshinder och deras organisationer, som myndigheter och andra offentliga organ och det privata näringslivet.

Sammanfattning

- **Gör IT enkelt!**
- **Gör IT för alla!**
- **Stora grupper i befolkningen berörs**
- **Skapa en aktiv dialog med användarna**
- **Låt behoven styra utvecklingen**
- **Minska den digitala klyftan**
- **Ta tillvara möjligheter till export**

- **Öka tillgängligheten till informationssamhället**
- **Tillämpa Design för alla**
- **Bra individuella hjälpmedel behövs**
- **Bygg upp kompetent och enhetlig försörjning av IT-hjälpmedel**
- **Genomför åtgärds paket och ett brett, långsiktigt handlingsprogram**